

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ІНСТИТУТ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

«ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

«ПРАВОВЫЕ СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ И ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ»

«LEGAL WAYS OF PROMOTING AND PROTECTING HUMAN RIGHTS: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE»

150-річчю з дня народження академіка В.І.Вернадського присвячується ...

10-11 квітня 2013 року

Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції науковців, викладачів, аспірантів

КНИГА 4

(б) відкритість і неупередженість, (в) участь у роботі атестаційних комісій представників трудового колективу, (г) право працівника на ознайомлення з матеріалами атестації, (д) обов'язковість винесення рішень атестаційними комісіями, (е) право працівників на їх оскарження в суді. Результати атестацій також належить обов'язково брати до уваги при зарахуванні працівника до кадрового резерву чи висуванні його кандидатури для зайняття більш високої посади.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, атестація в умовах економіки, що розвивається, дуже необхідна. Вона має велике значення як для роботодавця, так і для працівників. Для першого важливо оптимізувати використання трудових ресурсів, сформувати кадровий резерв, створити додаткові стимули до підвищення кваліфікації працівників. Другі, проходячи атестацію, мають можливість зарекомендувати себе як кваліфіковані, компетентні й ініціативні співробітники, забезпечити кар'єрний ріст і оплату праці. Атестація повинна розглядатися, перш за все, не просто як засіб перевірки знань працівників, установлення їх кваліфікації, а як засіб, орієнтований, у першу чергу, на захист прав цієї категорії суб'єктів трудового права.

*Вапнярчук В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого»*

СУТНІСТЬ, СИСТЕМА І ПОНЯТТЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК СПОСОБІВ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ

Під час досудового розслідування органи, що його здійснюють, провадять велику кількість дій. Ті з них, які регламентовані кримінально-процесуальним законом йменуються процесуальними, ті, які ним не регламентовані – не процесуальними. Процесуальні дії, в свою чергу, можна поділити на слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії; не процесуальні на оперативно-розшукові та інші не процесуальні дії (наприклад, адміністративного, організаційного характеру тощо).

Відповідно до ч.1 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вони, в свою чергу, поділяються на гласні та негласні слідчі (розшукові) дії (згідно з ч.1 ст.246 КПК, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК).

Що стосується визначення слідчих (розшукових) дій, процитованого вище, то необхідно відзначити, що основною сутнісною ознакою цих дій є їх пізнавальна спрямованість на виявлення слідів кримінального правопо-

рушення (звідси й основа їх назви – «слідчі»). Термін «розшукові» в назві (до речі в попередньому КПК він не вживався) підкреслює, що такі сліди, як правило, встановлюються в процесі їх пошуку, тобто потребують їх виявлення, встановлення.

Однак, варто зауважити, що спрямованість слідчих (розшукових) дій на «збирання доказів», на наш погляд, є умовною, адже слідчий, прокурор не збирають докази, які існують в готовому вигляді. Доказів немає до тих пір, поки компетентна службова особа не виконає всі передбачені законом дії щодо одержання та фіксації відомостей про факти. Виходячи з цього, вважаємо, що правильніше тут буде говорити про спрямованість таких дій на формування доказової основи як базису правової позиції певного суб'єкта доказування¹.

Співвідношення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Низка процесуальних (передбачених кримінально-процесуальним законом) дій не мають безпосередньої спрямованості на збирання доказів і за цією ознакою не відносяться до числа слідчих (розшукових). Так, основним призначенням деяких процесуальних дій є надання можливості реалізувати учасниками кримінального судочинства свої права (наприклад, роз'яснення і забезпечення права на захист (ч.2 ст.20 КПК), інших процесуальних прав певного суб'єкта процесу (ч.8 ст.42 КПК), залучення захисника (ч.2 ст.48 КПК), надання матеріалів досудового розслідування для ознайомлення (ст.221 КПК) тощо), а також забезпечити нормальний хід досудового розслідування (наприклад, об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування (ст.217 КПК), продовження строку досудового розслідування (статті 219, 294-297 КПК), застосування заходів забезпечення кримінального провадження (розділ 2 КПК) тощо).

Разом з тим, деякі процесуальні дії можуть мати своїм призначенням і збирання доказів, однак при цьому вони не є слідчими (розшуковими). Так, згідно зі ст.93 КПК, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом: 1) проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, 2) витребування та 3) отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, 4) проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК. Інакше кажучи, пізнавальна спрямованість, спрямованість на збирання доказів властива не тільки слідчим (розшуковим), але й іншим процесуальним діям. Однак на відміну від дій, передбачених главами 20-21 КПК, законодавець не передбачив процесуального порядку провадження таких інших процесуальних дій. Детальна процесуальна регламентація кримінально-процесуальної діяльності (процесуальна форма) є найважливішою кримінально-процесуальною гарантією, що дозволяє досягти вирішення завдань кримінального судочинства

---

¹ Враховуючи дане зауваження ми надалі при викладенні матеріалу цього розділу будемо оперувати терміном, який вживається в чинному КПК, – збирання доказів.

найбільш оптимальними способами за умови забезпечення прав і свобод особи, яка бере участь у кримінально-процесуальних відносинах. Оскільки кримінально-процесуальна діяльність багато в чому зв'язана з ущемленням прав і свобод особи (у тому числі й конституційних), процедура застосування державного примусу в цих випадках повинна бути обов'язково врегульована законом. Відсутність у законі детальної процедури провадження деяких процесуальних дій свідчить про обмежену можливість застосування в ході їх проведення державного примусу.

Таким чином, передбачена кримінально-процесуальним законом процедура провадження слідчих (розшукових) дій і, як наслідок, можливість застосування в ході їх проведення державного примусу, відрізняє слідчі (розшукові) дії від інших процесуальних способів збирання доказів.

Можливість застосування державного примусу при провадженні слідчих (розшукових) дій не слід розуміти спрощено. При провадженні деяких слідчих дій державний примус становить частину процедури отримання доказів (наприклад, обшук, освідування), інші слідчі дії пов'язані з державним примусом лише в частині організації її проведення (наприклад, допит, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання забезпечуються державним примусом у частині явки учасників кримінального провадження (привід), загрозою відповідальності за невиконання процесуальних обов'язків).

Співвідношення слідчих (розшукових) та розшукових дій.

Можливість проведення розшукових дій (розшуку) передбачена в ст.281 КПК. Однак, вважаємо, їх розуміння тільки як таких, що вживаються для встановлення місця знаходження підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, є не зовсім вірним. На наш погляд, розшукові дії в кримінальному провадженні – це будь-які дії, спрямовані на розшук певних об'єктів (живих осіб, трупів, тварин, предметів, документів тощо), встановлення юридичних фактів, іншої інформації, яка може бути корисною в конкретному кримінальному провадженні. Розшуковими діями є всі слідчі дії (підтвердженням цього є вживання відповідного терміну в їх назві), можуть бути окремі інші процесуальні дії (до речі, вони можуть здійснюватися будь-якими особами (в тому числі, як суб'єктами сторони обвинувачення, так і суб'єктами сторони захисту), а якщо розглядати питання більш широко, то розшуковим є й дії, які регламентуються іншими галузями права (зокрема, всі оперативно-розшукові, а також і окремі адміністративні).

На підставі викладеного, вважаємо, що розшукові дії не утворюють якоїсь відокремленої їх групи, вони є лише характерною ознакою окремих дій, що здійснюються в рамках певного виду державної діяльності (процесуальної, оперативно-розшукової, адміністративної тощо).

Співвідношення слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій.

Оперативно-розшукові дії (заходи) (ОРЗ) – це передбачені Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність” гласні і негласні пошуко-

ві, розвідувальні та контррозвідувальні заходи, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст.2).

Принципова різниця між слідчими (розшуковими) діями і оперативно-розшуковими заходами, в тому, що вони є змістом різних видів державної діяльності: процесуальної та оперативно-розшукової відповідно. У цих видів діяльності різна нормативна база, різні суб'єкти, цілі, задачі, підстави, умови та порядок здійснення, різне значення мають і отримані результати.

Те, що чинний КПК, процесуалізував окремі ОРЗ, які тепер називаються негласні слідчі (розшукові) дії, не означає змішування цих двох видів державної діяльності. Такий підхід, на наш погляд, відповідає ідеї нового КПК, відповідно до якої під час кримінального провадження повинні здійснюватися, як правило, лише процесуальні дії.

Передбачена ж законом можливість здійснення ОРД щодо кримінального правопорушення (вона впливає із її завдань (ст.1), а також передбачених законом підстав проведення (ст.6)) обмежена наступними положеннями:

1) її проведення можливе тільки в рамках заведеної оперативно-розшукової справи (ОРС) (ч.3 ст.9 Закону про ОРД). Про заведення ОРС виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу, який є суб'єктом ОРД (ст.5). Про заведення ОРС протягом доби письмово повідомляється прокурор. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення.

2) оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися тільки до початку кримінального провадження (тобто ОРД може тільки передувати процесуальній діяльності).

Так, відповідно до ч.2 ст.7 Закону про ОРД, у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює ОРД, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК.

З цього загального правила, ч.3 ст. 7 Закону про ОРД містить виняток, який заключається в тому, що у разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення ОРЗ, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК, до відповідного органу досудового розслідування;

3) вітчизняне законодавство не передбачає можливість одночасного, паралельного здійснення оперативно-розшукової та процесуальної діяльності щодо обставин одного кримінального правопорушення. Взаємодія органів розслідування під час здійснення кримінального провадження можлива лише у формі дачі слідчим, прокурором, у межах компетенції та в установленому порядку, обов'язкових до виконання доручень оперативним підрозділам про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ч.4 ст.7 Закону про ОРД).

Як відзначалося вище, ще однією суттєвою відмінністю слідчих (розшукових) дій від оперативно-розшукових заходів є різне доказове значення їх результатів. Результати слідчих (розшукових) є доказами в кримінальному провадженні; матеріали ж, які отримані в ході оперативно-розшукової діяльності, можуть тільки бути використані для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні (п.2 ч.1 ст.10 ЗУ «Про ОРД»). Тобто, відомості, отримані в ході ОРД, можуть набути статусу доказу тільки у разі залучення їх у кримінальне провадження в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом.

На підставі викладеного, можна виділити наступні особливості слідчих (розшукових) дій, які дозволяють їх відмежувати від інших процесуальних та не процесуальних дій:

1) порядок проведення слідчої (розшукової) дії детально регламентований кримінально-процесуальним законом;

2) пізнавальна спрямованість слідчих (розшукових) дій (кожна слідча (розшукова) дія завжди спрямована на формування доказової основи як базису правової позиції певного суб'єкта доказування);

3) проведення слідчої (розшукової) дії істотно зачіпає права і законні інтереси людини, у зв'язку з чим деякі з них можуть бути проведені тільки на підставі рішення слідчого судді або прокурора;

4) проведення слідчих (розшукових) дій забезпечується державним примусом.

Таким чином, закінчуючи розгляд цього питання, вважаємо, що більш повним та таким, що відображає всі характерні особливості слідчих (розшукових) дій, є їх наступне визначення: слідчі (розшукові) дії – це регламентовані кримінально-процесуальним законом дії, які спрямовані на формування доказової основи як базису правової позиції певного суб'єкта доказування, які істотно зачіпають права і законні інтереси людини, які здійснюються компетентною посадовою особою та які зв'язані з можливістю застосування при забезпеченні проведення або безпосередньо під час проведення заходів державного процесуального примусу.